

ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ

І.Г. Гуров, кандидат економічних наук

В.В. Гречкосій, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет

У статті розглянуто сучасний стан формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку та основні напрямки її розвитку в ринкових умовах.

Ключові слова: *ринкова інфраструктура, аграрна біржа, агро-торгові доми, обслуговуючі кооперативи, аукціони, виставки-ярмарки.*

Постановка проблеми. Розвиток агропромислового комплексу України у сучасних ринкових умовах доводить необхідність докорінної перебудови всієї системи економічних відносин, яка охоплює виробництво, розподіл і споживання аграрної продукції. У ринкових умовах виробники аграрної продукції намагаються стати повноправними учасниками аграрного ринку. Однак функціонування цивілізованого аграрного ринку не можливе без створення відповідної інфраструктури, яка забезпечить вільний рух агропромислової продукції, сільськогосподарської сировини, продовольства та засобів виробництва від виробника до споживача.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі розвитку аграрної науки приділяється певна увага теоретичним проблемам розвитку інфраструктури аграрного ринку та практичним аспектам її функціонування. Питання розвитку інфраструктури досліджували Б. Губський, Д. Карич, Ю. Коваленко, П. Саблук, І. Червен, О. Шпичак та ін. Проте на сьогодні недостатньо розкритими є питання, що стосуються умов формування та ефективного функціонування інфраструктури аграрного ринку.

Мета статті. Висвітлити сучасний стан формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку на регіональному рівні та обґрунтувати основні напрямки вдосконалення її розвитку.

Виклад основного матеріалу. З ліквідацією державної системи контрактації сільськогосподарської продукції наявна

інфраструктура збуту продукції виявилася неспроможною забезпечити ефективне функціонування аграрного ринку. З'явилася багато комерційних посередницьких структур, які не мали відповідної матеріально-технічної бази та купували продукцію за непрозорими схемами, що спричинило значну тінізацію аграрного ринку. Потрібна була спеціальна ринкова інфраструктура для здійснення прозорих процедур продажу продукції виробниками безпосередньо споживачам.

Для вирішення цієї проблеми у червні 2000 р. Президент України видав Указ «Про першочергові заходи щодо формування і функціонування аграрного ринку». В Указі було визначено два основні завдання: створення ринкової інфраструктури, формування механізмів організації оптової торгівлі та спрямування товаропотоків сільськогосподарської продукції через прозорі процедури аграрного ринку.

Важлива роль в організації аграрного ринку належить інститутам ринкової інфраструктури, які покликані виконувати функцію генераторів ринкових цін: біржам, агроторговим домам, оптовим ринкам, аукціонним торгам, системі цінового моніторингу, торгово-кредитним компаніям та ін.

Однією з необхідних складових прозорості взаємовідносин на ринку товарів і послуг та розвитку аграрного ринку є біржова торгівля. Нині в Україні діє 30 агропромислових бірж, акредитованих для обслуговування процесу купівлі-продажу агропромислової продукції для внутрішніх і регіональних потреб, а також укладання зовнішньоекономічних контрактів.

Стимулює розвиток біржової торгівлі (особливо на експорт) наявність транспортного сполучення, як залізничного, так і водного. Оскільки стандартні розміри контрактів мають бути значними та передбачати вимоги транспортування до місця доставок за біржовими контрактами, біржі повинні розташовуватися в портах, бути наближеними до великих міст або до кордонів, мати елеватори, сертифіковані склади. У цьому відношенні місто Миколаїв відповідає вимогам, і не випадково Чорноморська товарна біржа агропромислового комплексу (ЧТБ АПК) протягом свого існування за рейтингом входить постійно в першу п'ятірку бірж України.

Діяльність ЧТБ АПК в умовах реформування аграрного сектора характеризується чітко вираженою тенденцією до зростання зацікавленості учасників аграрного ринку до біржового обслуговування при укладанні угод купівлі-продажу, що видно з таблиці.

Таблиця

Основні показники функціонування Чорноморської товарної біржі АПК за 2001-2011 роки

Роки	Кількість укладених угод, од.	Обсяги укладених угод, тис. тонн	Вартість укладених угод, млрд грн	Середня сума однієї угоди, млн грн
2001-2007	3805	10354	6,1	1,6
2008	322	5065	6,0	18,8
2009	248	2822	3,4	13,7
2010	195	3810	7,4	37,7
2011	58	1102	3,1	52,8

З даних табл. 1 видно, що на ЧТБ АПК протягом періоду, що досліджується (2001-2011 рр.) проводяться значні торгові операції як в грошовому, так і в натуральному виразі. Основними товарами, що реалізуються на біржі, є пшениця продовольча та непродовольча, ячмінь фуражний, кукурудза, насіння соняшнику. На їх долю приходяться 2/3 обсягу реалізації через біржу. На ЧТБ АПК у 2012 р. надання послуг з укладання та реалізації угод купівлі-продажу сільськогосподарської продукції та продовольства для державних та регіональних потреб, а також з укладання зовнішньоекономічних контрактів не відбувалося через реформування аграрної біржі.

Механізм функціонування біржового ринку спирається на інші інфраструктурні елементи, насамперед це стосується агроторгових домів (АТД).

Основне завдання регіональних торгових домів – організація локального аграрного ринку та взаємодія з оптовими ринками з біржових товарів. Місцеві сільськогосподарські виробники через агроторгові доми здійснюють операції щодо реалізації своєї продукції та забезпечення виробництва необхідними матеріальними ресурсами.

З метою ефективного функціонування в області діє 4 агроторгові доми, які надають послуги сільськогосподарським товаровиробникам усіх форм власності.

Загальним недоліком у роботі АТД є те, що вони функціонують як комерційні структури і жодного кооперативного агроторгового дому в області не створено і, як наслідок у 2012 р. агроторгові доми майже не функціонували, крім АТД «Снігурівський» і «Велес» Первомайського району.

Проведення радикальних перетворень в аграрних відносинах, відродження дрібнотоварних господарств фермерського типу, зростання ролі особистих підсобних господарств населення у формуванні продовольчого ринку, монопольна поведінка посередницьких структур у постачальницько-збутовій сфері та віддалення держави від господарських функцій зумовили посилений науково-технічний інтерес до обслуговуючих кооперативів як організаційно-правової форми захисту економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників.

З метою забезпечення ефективного функціонування аграрного ринку в області створено 13 обслуговуючих кооперативів. Загальна кількість членів кооперативів складає 410 осіб. За підсумками 2012 р. ними надано послуг на суму 105,2 тис. грн. Загальним недоліком у роботі обслуговуючих кооперативів є їх постійне зменшення. На наш погляд, важливою причиною низького рівня розвитку обслуговуючих кооперативів в області є помилкове розуміння суті сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, недостатня поінформованість населення про їх значення для забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва. Ототожнення колективних сільськогосподарських підприємств з обслуговуючими кооперативами призвело до того, що в області набули поширення так звані псевдо-кооперативні комерційні структури, значна кількість яких не відповідає чинному законодавству та основним принципам кооперації, що дискредитує саму ідею кооперації як форму взаємодопомоги людей, породжує їх зневіру у політику аграрних реформ і суттєво стримує розвиток реальних кооперативних процесів у сільському господарстві.

На нашу думку, на істинно кооперативних засадах в області необхідно розширити роботу зі створення сільськогосподарських кооперативів, щоб у перспективі обслуговуючі кооперативи функціонували на території кожної сільської Ради, як це вимагає Кабінет Міністрів України.

Але водночас сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не можуть вирішити всі проблеми, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції, організацією торгів тощо. Цими питаннями можуть займатися оптово-продовольчі ринки, аукціони живої худоби, виставки-ярмарки. Важливу роль у формуванні інфраструктури аграрного ринку повинні відігравати аукціони живої худоби, які не набули значного розвитку в області.

Формування інфраструктури аграрного ринку неможливе без розвитку виставок та ярмарок, основними умовами яких є представлення нових товарів, послуг та досвіду, розвитку ділових контактів, формування попиту та стимулювання збуту продукції тощо.

Для стабілізації цінової ситуації на продовольчому ринку в області за **2012** р. проведено **1996** ярмарок, що на **284** ярмарки (або **17%**) більше проти **2011** р. На ярмарках реалізовано понад **13** тис. т сільськогосподарської продукції на загальну суму **110** млн грн безпосередньо сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими господарствами, підприємствами харчової та переробної промисловості, приватними підприємцями. На ярмарках було представлено широкий асортимент продуктів галузей рослинництва, тваринництва та продукції їх переробки за доступними для споживачів цінами, що забезпечило стабільні ціни на сільськогосподарську продукцію у **2012** р.

Особливої уваги у формуванні інфраструктури аграрного ринку заслуговують заготівельні пункти, створені в сільській місцевості в місцях безпосереднього виробництва сільськогосподарської продукції. Їх в Україні функціонує **21,7** тисяч. В області діє ціла мережа заготівельних пунктів (**698**), головним чином це пункти по заготівлі молока від особистих селянських господарств, адже більша частина виробленого молока реалізується через заготівельні пункти. За даними головного управління сільського господарства і продовольства Миколаївської облдержадміністрації, тільки у **2012** році заготівельними пунктами було прийнято **180** тис. тонн молока базисної жирності, а на один приймальний пункт прийнято продукції на суму **350** тис. грн.

Не лише вищевикладені елементи інфраструктури займають значне місце у формуванні та функціонуванні аграрного

ринку, а й підприємства роздрібної торгівлі є доповнюючими каналами до оптових структур. Вони представляють інтереси сільськогосподарських товаровиробників і реалізують вироблену ними продукцію.

Отже, проаналізувавши розвиток основних елементів маркетингової інфраструктури аграрного ринку Миколаївської області, можна зробити певні висновки. Насамперед варто зауважити, що ці елементи тільки проходять процес свого становлення та формування. Деякі з них взагалі не існували раніше, інші почали відроджуватися в останній період (товарна біржа, агроторгові доми, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи).

Таким чином, створення умов для формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку, і особливо біржової діяльності, є закономірним та необхідним кроком на шляху створення цивілізованого аграрного ринку.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку : Указ Президента України № 767 від 6 червня 2000 р. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 23. — С. 931.
2. Про товарну біржу: Закон України №1956 від 10 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №10. — С. 139—145.
3. Курносенко В. Г. Кооперація в розвитку інфраструктури аграрного ринку / В. Г. Курносенко, О. М. Соловйова // Науковий вісник НАУ. — 2007. — № 110. — С. 60—64.
4. Саблук П. Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : практичний посібник / П. Т. Саблук. — К., 2000. — 544 с.

И.Г. Гуров, В.В. Гречкосий. Формирование и функционирование инфраструктуры аграрного рынка.

В статье рассматриваются вопросы формирования и функционирования основных элементов инфраструктуры аграрного рынка на Николаевщине. Освещены основные показатели работы Черноморской товарной биржи АПК, агроторговых домов, обслуживающих кооперативов и других инфраструктурных формирований. Предложены пути улучшения их деятельности.

I.G. Gurov, V.V. Grechkosiy. Agrarian market formation and functioning.

The article covers questions of formation and functioning of the main elements of the agrarian market infrastructure of Nikolaev region. Main indexes of Chornomorska commodity exchange, trade firms, cooperatives and other infrastructure formations. Author brings in recommendations on improvement of their activity.